

I N M E M O R I A M

I N M E M O R I A M

Obituaries

*Cene Avguštin, Radovljica***DR. IVAN SEDEJ (1934–1997)**

Spomin na dr. Ivana Sedeja mi seže v zgodnja petdeseta leta, ko sem si kot mlad kustos prihajal iz Kranja k njegovemu očetu izposojat umetniške reprodukcije iz njegove bogate zbirke. Takrat je bil Ivan še dijak. Vidim ga, kako stoji zraven kupa map s slikami, z zanimanjem gleda in posluša, nikoli pa ne reče besede. Ne vem, ali se je takrat že odločal o svojem bodočem poklicu, toda toplo vzdušje, ki je vladalo v hiši, polni slik, ga ni moglo – tako kot tudi njegovega brata slikarja Maksa ne – pustiti ravnodušnega v odnosu do umetnosti. Kar naravno se mi je zdelo, ko sem Ivana, ki smo mu takrat rekli John, srečal nekaj let pozneje kot diplomanta umetnostne zgodovine na loškem gradu.

Čeprav je Ivan ostal v Škofji Loki le eno leto, se stiki z bogato ljudsko stavbno ostalino, s katero sta se s pokojnim ravnateljem Loškega muzeja Andrejem Pavlovcem srečevala na topografskih akcijah v škofjeloških hribih ali skupaj snovala prvi slovenski muzej na prostem v grajskem vrtu, pomembno vplivala na Sedejeva kasnejša raziskovanja in varstvo ljudske arhitekture. Obenem so ga ta zgodnja srečanja s slikovito loško kulturno krajino leta dolgo povezovala s tamkajšnjim muzejem in revijo Loški razgledi, za katero je prispeval vrsto člankov o problematiki ljudskega stavbarstva na loškem ozemlju. Takrat je verjetno v njem že zorela tema doktorske disertacije Kmečke hiše na slovenskem alpskem ozemlju od začetka 16. do srede 19. stoletja (1966).

Čeprav je bil Ivan Sedej po poklicu tudi etnolog, je na ljudsko arhitekturo gledal tako v disertaciji kot v številnih drugih strokovnih prispevkih predvsem z očmi umetnostnega zgodovinarja. Zanimala so ga posamezna obdobja njenega razvoja, tipologija in stilne spremembe, ki jih je doživljala ta veja ljudske umetnosti. To potrjujejo med drugim tudi naslovi posameznih člankov in drugih objav: Arhitektura in stilna problematika kmečkih dvorcev na loškem ozemlju v 18. stoletju (LR 1967), Problemi poznogotskih form v kmečki arhitekturi na Jezer-

skem (Kranjski zbornik 1975), Razvoj tipov oblikovanja in regionalne konstante kot sestavine vrednotenja ljudske arhitekture (LR 1974), pa tudi sama zasnova Sedejeve knjige Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem (1988).

Metamorfoze, ki jih je kmečko stavbarstvo doživljalo v drugih nekmečkih okoljih, je povezal v več člankih: Kmečko stavbarstvo in problemi arhitekture na Spodnjem trgu v Škofji Loki (LR 1964), Ljudske prvine v urbanizmu in arhitekturi koprškega okolja (SE 1967), Ljudske prvine v arhitekturi mesta Kranja (KZ 1970), Ljudska arhitektura v rudarski Idriji (Obzornik 1968). Likovno problematiko ljudske arhitekture je Sedej večkrat povezoval z njenim socialnim izvorom v prispevkih, kot so na primer Sociologija likovnega razvoja gorenjske kmečke hiše (Snovanja 1974), Socialna in likovna struktura tipov kmečkega stavbarstva na loškem ozemlju v luči opredeljevanja stavb (LR 1975). Širše je ta vprašanja skušal reševati v razpravi Problemi likovne in socialne opredelitve slovenske ljudske umetnosti (Pogledi na etnologijo, Ljubljana 1978).

Ko je Ivan Sedej leta 1961 postal konservator za etnološke spomenike na Republiškem zavodu za spomeništvostvarstvo v Ljubljani, ga je čakalo težko in obsežno delo. Spomeniki ljudske arhitekture so doživljali hude čase. Nezavarovani in le deloma registrirani pomembni gospodarski in stanovanjski objekti na vasi so spričo rušenj in adaptacij dan za dnem izginjali. Cele vasi pa tudi mestni in predmestni predeli so spreminjali svojo nekdanjo podobo. Treba je bilo hitro ukrepati, da bi lahko registrirali, dokumentirali in rešili ogroženo bogastvo. Tako je izpod Sedejeva peresa zrastle vrste topografskih zapisov in analiz: Občina Šmarje pri Jelšah (1974), Tolmin (1974), Črni Kal in posamezna mestna naselja in njihova okolica (Laško, Postojna, Radeče, Idrija, Jesenice, Krško, Koper, Piran itd.). Prav tako ne smemo prezreti Sedejevega sodelovanja z Urbanističnim inštitutom pri izdelavi prostorskih planov za področje Slovenije (Urbanizacija v Republiki Sloveniji, tipologija naselij 1979, Razvoj in urejanje vasi na Slovenskem 1980) itd.

Terenske zapise so spremljali številni članki v revijah in časopisih o varstvu, problematiki in metodi varovanja kulturnih spomenikov, o teoretskih, raziskovalnih, socioloških in terminoloških vprašanjih spomeniškega varstva, med drugim na primer: Nekaj načelnih

vprašanj varstva etnoloških spomenikov (Varstvo spomenikov 1966), Realni okviri zaščite Krasa in kraške arhitekture (Jadranski koledar 1971), Varstvo spomenikov v luči varovanja stavbne dediščine (VS 1976), Vloga in položaj etnologa v varstvu kulturnih spomenikov (Glasnik SED 1980), Etnologija in spomeniško varstvo (VS 1984), Razprave o problematiki spomeniškega varstva (Sinteza 1969), Varstvo etnoloških spomenikov – problem metode in teorije (Etnološki pregled 1974), Prispevek h konservatorski metodologiji in teoriji (Vestnik ZSV SRS 1974), Znanstveno raziskovanje v spomeniški službi (Vestnik ZSV SRS 1977), Kulturni spomeniki in družba (Sinteza 1969/70), Družbeni pomen stavbne dediščine in odnos med kulturnim in naravnim okoljem (GSED 1978), Vprašanje vrednotenja etnoloških spomenikov (GSED 1977), Nekaj okvirnih vprašanj o vrednotenju kulturne dediščine (Teorija in praksa 1979), Izrazi iz zakona o naravni in kulturni dediščini (Vestnik ZSV SRS 1981).

Ko je v sedemdesetih letih prenova starih mestnih in vaških jeder zajela številne kraje na Slovenskem, se je dr. Sedej z vrsto člankov vključil v program obsežne nove dejavnosti (Metodološka izhodišča in etnološki vidiki prenove starih mestnih in vaških jeder, VS 1981), Etnološka valorizacija spomenikov (Sinteza 1981), Prenova in poskus strukturalnega vrednotenja planšarske kulture (VS 1982).

Sedej se je dobro zavedal, da je delo spomeniške službe brez vpliva, če se v varovanje kulturne dediščine ne bo zavestno vključil tudi njen lastnik oziroma upravitelj. Tako je s članki v dnevnem časopisu spodbujal prave odnose do spomeniških objektov in kritiziral malomarnost tistih, ki bi jih morali varovati (Velika planina, vprašanje urbanistične discipline, Delo, 10. 6. 1967), O krajah predmetov kulturne vrednosti (VS 1977, Delo, 23. 9. 1978) itd.

Leta 1981 je Sedej prevzel vodstvo Jakopičevega razstavišča Moderne galerije v Ljubljani. Tako kot na Zavodu za spomeniško varstvo se je tudi na novem mestu izkazal kot neutrujen delavec, kot sposoben galerist in odličen likovni kritik. S svojimi zanimivimi likovnimi razmišljanji, z monografijami pomembnih slovenskih umetnikov, s samosvojimi, izredno številnimi, pri tem pa strokovno natančnimi oznakami del posameznih likovnih umetnikov je polnil razstavne kataloge, zloženke, revije, časopise in druge publikacije. Podobno kot pokojni

Andrej Pavlovec je bil po duši umetnik, ki se je znal vživeti v slikarjevo ali kiparjevo delo in je hitro, kar intuitivno zaslutil srž in pomen ustvarjalčevih prizadevanj. Njegova beseda je sočna in poglobljena, mnogo bolj esejistična kot recenzentska.

Sedeja so poznale domala vse slovenske galerije in razstavišča. Rad se je odzval vabilu, vendar se nikoli ni silil. Ob otvoritvah razstav je navadno govoril na pamet in tako, da so ga razumeli tudi ljubitelji, manj izvedeni v likovnih vprašanjih. Široko poznavanje in razumevanja sodobnega in tudi starejšega likovnega ustvarjanja na Slovenskem je Sedej pokazal v samostojnih publikacijah: 100 znanih slovenskih umetniških slik (Prešernova družba, Ljubljana 1985), Ljubzen v stotih slikah (PD 1993), Janez Ljubljanski (DZS 1994). Pregleden ekskurz na področje sakralne arhitekture predstavlja Sedejeva zadnja knjiga 100 najlepših cerkva na Slovenskem (PD 1996). S takimi in podobnimi, širšemu občinstvu dostopnimi, vendar strokovno neoporečnimi publikacijami je pokojni Ivan Sedej opravil veliko delo pri popularizaciji naše likovne umetnosti in tudi etnologije. Že od začetka sedemdesetih let je polnil kulturne priloge Dela, Dnevnika, Kmečkega glasu, Pionirja, Turističnega vestnika in še posebej Obzornika Prešernove družbe z opisi etnoloških spomenikov. Ob njih je raslo gradivo za izdajo obširnejšega pregleda ljudske umetnosti na Slovenskem (Ljudska umetnost na Slovenskem, Mladinska knjiga 1985).

Na svoje zadnje službeno mesto ravnatelja Slovenskega etnografskega muzeja je dr. Ivan Sedej prinesel leta 1986 bogato doto svojih del, izkušenj in prijateljskega razumevanja do sodelavcev. Zaprt z muzejem v severozahodni trakt prenapolnjene stavbe Narodnega muzeja se je srdito boril za nove, za obstoj in razvoj ustanove življenjsko potrebne prostore. Ta boj, se zdi, je bil zanj prehud, ob njem so se zlomile njegove moči in zdravje.